

811.163.41'373.612.2

<https://doi.org/10.18485/sj.2017.22.1.39>

ТАТЈАНА ГРУЈИЋ*
ЈЕЛЕНА ДАНИЛОВИЋ ЈЕРЕМИЋ
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 11. 10. 2016.
Прихваћен: 15. 12. 2016.

МЕТАФОРА МАШИНЕ У МЕДИЈСКОМ ДИСКУРСУ СРБИЈЕ**

Користећи теоријски оквир когнитивне лингвистике, односно теорију појмовних метафора, у овом се раду бавимо опсегом изворног домена машине у медијском дискурсу Србије. Рад испитује различите језичке манифестације, односно реализације, метафоре машине у ауторовом корпусу од више стотина примера експерпираних из неколико дневних и недељних новина објављених током 2013. и 2014. године. Резултати истраживања су показали да машина као изворни домен превасходно структурише два циљна домена у савременом српском језику: сложену друштвену организацију и човека. Анализом корпуса утврђено је да се лексеме које означавају појмове везане за машине, и које проширују значења на апстрактне појмове, користе првенствено за поимање начина на који функционишу апстрактни циљни домени као што су држава, политичке, друштвене и економске организације, али и човек.

Кључне речи: појмовна метафора, изворни домен машина, сложена друштвена организација, човек, српски језик

*tatjanagrujic@yahoo.com, jelena.danilovic.jeremic@kg.ac.rs

**Рад је настао у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. УВОД

Когнитивна лингвистика проучава појмовну метафору већ неколико деценија – од настанка Лејкофовог и Џонсоновог модела (в. Лејкоф и Џонсон 2003). У овом моделу појмовна метафора се схвата као својство људског мишљења, односно као способност човека да један појам разуме, али и исказе, помоћу неког другог појма (Ибид.: 7–14). Појмови, односно појмовни домени који се разумевају (циљни домени) су типично апстрактнији и сложенији од оних који служе за разумевање (изворни домени). Изворни домени су најчешће појмови које човек доживљава као блиске, логичне и природне (Ибид.: 5). Током процеса разумевања структура изворног домена пресликава се на циљни домен, а овакво поимање у језику се манифестује кроз употребу метафоричних израза.

Да илуструјемо, тврдња *Србија је држава у ремонту* (извор: Данас, 26.8.2013) језички је израз метафоре ДРЖАВА ЈЕ МАШИНА. Тумачећи горњи исказ на основу сопственог знања о дневнополитичким дешавањима у земљи, односно у светлу договора о реконструкцији Владе, читалац ће лако закључити да је рад једне сложене организације – државе Србије – тренутно делимично или потпуно обустављен ради увођења извесних измена. Другим речима, читалац ће тумачити исказ о раду апстрактне организације (која представља циљни домен) користећи своје знање о раду једног конкретног предмета (изворни домен). Наиме, опште је познато да је машинама неопходно редовно одржавање у шта спадају и повремене опсежне интервенције у виду замене дотрајалих или неисправних делова. Стога је ремонт машине овде послужио за поимање смене појединих министара у Влади Србије.

Овакво метафоричко разумевање подразумева још нека пресликавања између изворног и циљног домена. Како смо ранијим истраживањем утврдили (Грујић 2014), када се држава поима као машина (апарат, возило или машина неспецификованог типа), тада извршење функција државе одговара функционисању или раду машине, посвећеност државних органа пресликава се на коришћење капацитета машине, док се неуспех у раду органа власти поистовећује са кваром машине.

Метафоричка концептуализација појма из апстрактног домена, као и међудоменска пресликавања која из ње произилазе, не заснивају се, по когнитивним лингвистима, на стварним сличностима између појма који се поима и појма помоћу кога се поима већ на човековом чулно-моторном искуству и „сведоче о томе како се различити аспекти човековог искуства доводе у везу” (Грејди 2007: 188). Руковање алатима и машинама вековима је део људске свакодневице, те не чуди што се већ у доба индустријализације јављају метафоре које користе овај домен као изворни, како запажа Гоутли (2007: 103).

Упркос савременој „експлозији истраживања метафора” која попримају и мултидисциплинарни и интердисциплинарни карактер (Гибс 2008: 4), присуство метафоре МАШИНЕ у српском језику није темељно испитано. У ранијем истраживању (Грујић 2014) показали смо како се ова метафора користи за поимање домена сложене друштвене организације и човека. Стога нам је у овом раду циљ да испитамо опсег изворног домена машине у српском медијском дискурсу, односно да утврдимо који се циљни домени поимају и структуришу помоћу овог појмовног домена у нашим штампаним медијима. При идентификацији домена пошли смо од Кевечешеве тврдње да изворни домен машине (уз домен биљака, грађевина и људског тела) најчешће служи за поимање читавог скупа циљних домена, који он назива АПСТРАКТНИМ СЛОЖЕНИМ СИСТЕМИМА (Кевечеш 2010: 155). Ови системи типично представљају „апстрактне конфигурације ентитета чија се природа и међусобни однос разликују од случаја до случаја” (Ибид.: 155) и обухватају, поред горепоменуте друштвене организације, домене економског и политичког система, погледа на свет, теорије, власти, друштва и каријере.

Свесни да ни у једном корпусу не може бити у потпуности заступљено језичко искуство свих говорника (Деинан 2008: 282), за потребе овог рада компилирали смо корпус од преко осам стотина примера ексцерпиран из дневне (*Политика*, *Данас*) и недељне (*НИН*, *Време*, *Недељник*, *Нови магазин*, *Геополитика*) штампе на српском језику у периоду од октобра 2013. до априла 2014. Анализа је обухватила лексеме које припадају циљном домену машине, а код којих је уочено проширење значења на друге домене. Примери у којима су идентификовани метафорички изрази разврстани су према циљном домену који изворни домен машине структурира. При идентификацији језичке реализације метафоре поштована је процедура групе Преглејас (енгл. Pragglejazz Group 2007).

2. СТРУКТУРИРАЊЕ ДОМЕНА ДРУШТВА, ВЛАСТИ, ПОЛИТИЧКОГ И ЕКОНОМСКОГ СИСТЕМА

Појмовни домени друштва, друштвених организација, власти, политичког и економског система припадају по Кевечешу (2010: 155) апстрактним сложеним системима. Ми ћемо у овом одељку изнети налазе који потврђују да се ови домени у дискурсу српских писаних медија поимају помоћу домена машине.

2.1. Домен друштва

Овде ћемо, изостављајући домен сложене друштвене организације који смо раније анализирали (Грујић 2014), укратко размотрити оне налазе који се тичу метафоричке концептуализације друштва у целини и појединих друштвених појава.

Анализом примера утврдили смо да се друштво поима као уређај неспецификованог типа, као компјутер, али и као скуп механизма и машина.

Друштво данашњице *ствара, трансферише, обрађује и складишти* огромне количине информација. (НИН, 13.3.2014); ... јер култура је на неки начин *софтвер* једног народа. (Нови магазин, 9.1.2014); Јер, Чомски описује *механизам озбиљног и веома грубог друштвеног инжењеринга* ... (Политика, 21.12.2013); Ако уметнички рад заболи ове наведене... одмах се на њега сруши читава *механизација* која је створена за уништавање слободе. (НИН, 12.12.2013)

Поједини сегменти друштва, у нашим примерима корисници градског буџета, грађани са правом гласа, али и читава јавност поимају се и исказују, редом, као *апарат, машина* или скуп *механизма*.

Очекује се смањење и „*корисничког апарата*“ (Данас, 26.12.2013); Тамо су већ били протести за ратне дневнице, што је искоришћено да се „намири“ позамашина *гласачка машина*. (НИН, 6.2.2014); Домаћа јавност нема тако изграђене естетске критеријуме, или не постоји *механизам* за њихово успостављање. (НИН, 13.2.2014)

И када је реч о негативним друштвеним појавама (а у нашем корпусу поменути су: социјално незадовољство, приватизациона плјачка, манипулација, застрашивање, дехуманизација и социјална патологија) уочавамо сродну метафоричку концептуализацију. Непожељна друштвена дешавања и промене се, наиме, разумевају као механичко кретање, односно рад, како простих (*стрма раван* и *механизам*) тако и сложених машина (*машина, машинерија*).

... а делом и због тога што су „брзе дипломе“ и тзв. политичко запошљавање направили *стрму равну* на којој тешко може да се задржи онај ко нема јаке и оштре нокте. (Данас, 21.3.2014); У њима савет указује на *механизме* приватизационе плјачке... (Политика, 9.1.2014); Отпор према лажима, према манипулацији, калкулацији, према злим *машинама*. (Данас, 6–7.1.2014); Када деца постану жртве те *машинерије објективизације*, одједном је толико лако закључити да у тим секси позама има нечег „што вређа људско достојанство“. (Данас, 18.2.2014)

И друштвена покретљивост (у нашем случају богаћење) поима се као кретање механизма:

Тај период, са становишта *механизма* креирања акумулације и карактера инвестиционе политике, може се поделити на три фазе. (НИН, 23.1.2014); ... хајде да успоримо *механизам* стицања богатства (НИН, 20.2.2014); ... осликава *мотивациони механизам* читаве једне друштвене класе. (НИН, 13.3.2014)

У корпусу смо уочили 52 примера (6,5%) у којима се метафора машине користи за поимање друштва у целини. Но, далеко већи број примера (184, односно 23%) односио се на појединачне друштвене организације, тако да смо у укупно 236 примера (29,5%) уочили употребу изворног домена машине при поимању домена друштва и друштвене организације.

2.2. Домен власти

Концептуализацију домена државне власти (како извршне, тако и законодавне и судске) засновану на домену машине детаљније смо изложили у ранијем раду (Грујић 2014). Овде ћемо, стога, само илустровати реализације метафоре ВЛАСТ ЈЕ МАШИНА у дискурсу писаних медија.

У нашем корпусу реализације ове метафоре обухватају: *апарат моћи*, *полуга моћи*, *упориште*, *механизам* и *машинерију*.

... обавештајца који прикупља информације које *апарат моћи* квалитативно обрађује ... (Данас, 31.1.2014); Кад неко овде дође на власт и кад бескрупулозно употребљава *полуге моћи*... (Геополитика, јануар 2014); ... издаје налог за укидање интернет радија, иако за то нема *упоришта* ни у једном закону. (Данас, 4.11.2013); *Механизам* партократизма (Данас, 28.3.2014); Резултат је била општа политичка криза и затим дезинтеграција читаве државне и војне *машинерије*. (Данас, 1–2.2.2014)

Лексеме *вагон* и *композиција* језички су одраз подметафоре ВЛАСТ ЈЕ ВОЗ, а *стелт-влада* указује да се власт метафорички поима и као авион. Када се власт разумева као компјутер, промена начина у њеном раду одговара *рестартовању* овог уређаја.

У вагоне Милошевићеве „победничке композиције”, те 1993, било је нагрнуло са свих демократских страна... (Данас, 28.1.2014); Седница *стелт-влда* Србије започиње рад. (Недељник, 26.12.2013); ... пошто смо у фази *рестартовања власти* ... (НИН, 13.2.2013)

Вршење власти у оваквој концептуализацији одговара функционисању машине (у доњем примеру реализовано путем лексема *функционисање* и *функционалност*), а појединац коме је део власти поверен има одговарајућу функцију.

... уклоњен је један од три проблема што онемогућују нормално *функционисање* српске државе у међународном окружењу. (Данас, 26.12.2013); ... фазе у којој ће истраге, осуде и хапшења бити главни тест *функционалности* система (Политика, 21.12.2013); Проблем настаје онда када политичар сиђе с власти и нема више заштиту *функције*. (НИН, 31.10.2013)

Власт лишена стварне моћи одлучивања поима се и исказује као *техничка власт*.

Мали је проблем у овој ситуацији то што је реч о *техничкој власти*, Привременом органу... (Данас, 11.12.2013)

Политика коју власт спроводи доживљава се као кретање возила на моторни погон, брода или воза. У корпусу се ова концептуализација реализовала лексемама *камион*, *танкер*, *колосек*. Метафорички се неуспех одређене политике пресликава на судар возила, њено споро и доследно спровођење на кретање брода, а алтернативне политике на железничке колосеке. Забележили смо и један пример у коме се промена политике исказује као ресетовање компјутера.

Тако се образовне стратегији и реални живот *чеоно сударају попут два камиона на Ибарској магистрали...* (*Данас*, 18.11.2013); То (преговори о придруживању, прим. аут.) вам је као кретање огромног *танкера*, када коначно крене у једном правцу, иде споро али сигурно. (*Нови магазин*, 3.4.2013); ... *колосеци* приступања Европској унији и нормализације са Приштином све више укрштају. (*НИН*, 19.12.2013); ... Обама се бори са последицама своје претходне политике „*ресетовања*” односа Вашингтона и Москве (*Данас*, 28.3.2014).

У нашем корпусу изворни домен машине употребљен је укупно 56 пута (што представља 7% од укупног броја примера) за структурирање домена власти.

2.3. Домен политичког система

Наше истраживање потврђује да се у дискурсу српских писаних медија и политички систем, односно улога друштва у процесу државног одлучивања, поима помоћу домена машине. Метафора ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ ЈЕ МАШИНА у корпусу се реализовала лексемама *машинерија*, *машина*, *механизам*, *замајац*, *зупчаник*. Код оваквог поимања система, његово слабење одговара неефикасном преносу рада се једног зупчаника на други, друштво, односно грађани, се схватају као средство за напајање (исказано као *батерија*), а корените промене политичког система исказују се као *демонтирање* машине. Забележили смо и један пример за метафору ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ ЈЕ КОМПЈУТЕРСКИ ПРОГРАМ где модернизовање одговара усавршавању програма, односно *апдејтовању*.

„Пиши тако да те ништа не спутава, да те ништа не заустави: ни мушкарац, нити имбецилна *капиталистичка машинерија*... (*Данас*, 4.2.2014); У то време, Унија је изгледала као фантастична *машина* која је у стању да ауторитарне државе претвори у демократске, а сиромашне у богате. (*НИН*, 19.12.2013); Тврдим да је теза да демократија не служи грађанима тачна и нећу да улазим у то да ли има бољег *механизма* од ње. (*НИН*, 27.2.2014); У јавности се одавно тврдило да је наш партократски систем легло и *замајац* корупције... (*Данас*, 28.3.2014); Али, како су од Титове смрти *зупчаници система* били све лабавији... (*Недељник*, 26.12.2013); Плашим се да грађани бивају сведени на *батерију* која служи за опстанак политичке касте. (*НИН*, 6.3.2014); Нити је Радуловић могао себи, са позиције министра, да дозволи улогу Дон Кихота који наивно верује да је могуће *демонтирање система*... (*Данас*, 30.1.2014).

Ако се демократија у овом тренутку не *андејтује* постаће још један зомби појам. (НИН, 27.2.2014).

Политички систем поима се и као возило, у нашем случају воз.

Али ми смо 1989. уведени у погрешан *воз*. И зато су нам и све станице – погрешне. (Политика, 26.1.2014)

На домен политичког система односило се 26 примера (3,25%) из нашег корпуса. Далеко већи број примера односио се на домен политичких организација (82, односно 10,25%) које, строго узевши, припадају домену друштвених организација.

2.4. Домен економског система

Истраживање је потврдило да се и економски систем поима помоћу појмова из изворног домена машине. Систем капиталистичке привреде исказан је, тако, као *капиталистичка машина*.

Свака криза и ова сада економска симптом је радикалне промене у раду капиталистичке *машине*. (НИН, 27.2.2014)

И код овог домена пажња говорника усмерена је превасходно на исправно стање и правилан рад система који одговарају функционисању машине, што је код нас исказано синтагмом *бити у функцији*.

... али сви покушаји да систем остане у *функцији* су пропали и предузећа су... отишла у стечај. (Данас, 16–17.11.2013)

Суштински недостатак једног привредног система поима се као *дефект*, а кориговање неких његових аспеката одговара *поправци* машине.

Но, самоуправно предузеће има уграђен *дефект* – не може да креира акумулацију без притиска споља. (НИН, 23.1.2014); Буџет зрео за *поправку* (НИН, 27.2.2014)

Покретачке снаге у економији одговарају *мотору*, односно *генератору*.

Њихова теорија гласи да је *мотор* који је овај свет вукао 200 година на издисају. (НИН, 20.2.2014); ... где ће домаћа улагања бити покретачи привредног развоја и *генератори* нових радних места. (НИН, 20.2.2014)

Привредна сарадња поима се као кретање зупчаника у захвату, односно као рад *механизма*:

Таква трговинска интеграција... могла би да буде један од ефикасних *механизма* за економски раст Европе. (НИН, 13.2.2014); ... то што су испали из механизма „буззерске економије”. (НИН, 9.1.2014)

Економски систем доживљава се и као воз, што се у корпусу реализовало као *композиција*. Неизвесне привредне околности пресликавају се на прола-

зак кроз тунел, док је привредни развој исказан као убрзано кретање воза. Неспособност одржања потребног темпа привредног развоја исказана је као *превртање воза*, односно *испадање из шина*.

Крај тунела на чијем се крају налази светло је, дакле, врло близу, само не треба по сваку цену толико *убрзати композицију* да се она не *превртне* тик испред циља. (*Недељник*, 26.12.2013)

Ко испадне из шина, трпи последице (о лошим пословним одлукама пропалих банака, прим. аут.) (*Данас*, 8–9.2.2014).

Кад се привредни систем поима као возило, његов успорен и неефикасан рад одговара *кочењу*:

Влада треба да обезбеди здрав пословни амбијент који ће подстицати развој бизниса, а не да га *кочи*. (*Политика*, 29.11.2013); Споразум *укочио* извоз (*Данас*, 17.12.2013)

Напоменимо још и то да се економско пословање у коме се стара дуговања измирују путем новог задуживања поима као митска машина која може бесконачно да функционише без додавања енергије.

Постало је јасно да не постоји *кредитни „перпетуум мобиле“* и презадуженост повлашћених компанија није могла више да се гура под тепих. (*НИН*, 16.1.2014).

Економски систем поима се помоћу изворног домена машине у 21 примеру у нашем корпусу (2,6%). Но, када томе додамо 110 примера у којима је овај домен употребљен за разумевање рада привредних организација, укупан проценат исказа износи 16,3%.

Наши налази сугеришу, што и горњи примери потврђују, да се метафора машине првенствено користи да објасни начин функционисања друштва у целини и дешавања појединих појава у њему. Читав спектар машина и апарата различите сложености користи се и за разумевање и процењивање начина вршења власти, структуре политичког система и функционисања привреде.

3. СТРУКТУРИРАЊЕ ПОЈМОВНИХ ДОМЕНА ИДЕЈЕ, РАСПРАВЕ, ПОГЛЕДА НА СВЕТ И ЧОВЕКА

Налази нашег истраживања не пружају потврду да се циљни домен теорије (који Кевечеш убраја у апстрактне сложене системе) у дискурсу српских писаних медија поима помоћу изворног домена машина. Могуће је да је то последица саме природе корпуса – дневна и недељна штампа нису уобичајени медији за излагање и анализирање теорија. Но, идентификовали смо један сродан циљни домен чију ћемо концептуализацију укратко изложити у наредном одељку.

3.1. Појмовни домен идеје

У нашем корпусу скуп идеја или повезаних појмова неопходних за разумевање одређене појаве се исказивао као *критички* или *интерпретативни алат*, *апарат* или *појмовни апарат*.

Ако не будемо имали нове *критичке алате* који ће моћи да детектују све те промене... (НИН, 27.2.2014); И задатак је да се пронађу нови *интерпретативни алати* који ће објаснити промену. (НИН, 27.2.2014); ... садржаји који нуде *апарат* за активно и критичко промишљање о свету у коме живимо. (НИН, 27.3.2014); Друго поглавље смешта револуцију у класичан *појмовни апарат* реалистичне политикологије. (*Геополитика*, јануар 2014); ... астролози се у свом прорицању (...) искључиво служе древним рецептима, *апаратом* који је у такозваној западној астрологији практично стар 2000 година... (*Време*, 26.12.2013).

Код метафоре СКУП ИДЕЈА ЈЕ МАШИНА уочили смо пресликавање између настанка нових идеја и *погонске производње*. Одбацивање старих идеја доживљава се као мењање степена преноса код зупчаника, односно *шалтовање*, али и као *демонтирање* читаве машине. При том брзина прихватања нових идеја одговара *турбо* погону возила, а идеја се, као и машина, може *разградити*.

Будући да се Хрватска телевизија претежним дијелом свога садржаја одавно потврдила као пропагандна испостава *идеолошког погона* с Каптола... (*Данас*, 1–2. 3. 2014); Народно позориште је гигант... али како је увек служило и за *производњу имажинарног националног идентитета*, прича о уметности (...) губила се у политичким комбинаторикама. (*Политика*, 29.11.2013); И ви сте се „*прешалтовали*“ на ново доба? (*Политика*, 1–2.1.2014); Једноставно, *демонтажа* система вредности се није догодила. (НИН, 12.12.2013); Кад боље размислим, ни наши патриоти, *турбонационалисти* и антиглобалисти не би требало да сеprotиве евроинтеграцијама. (*Данас*, 30.12.2013); ... вероватно би ову тезу могао данас у кампањи да обилато *разрађује*. (*Данас*, 18.2.2014)

Обновљено интересовање за идеје старијег датума разумева се као њихова поновна индустријска прерада односно *рециклажа*.

... чини ли Вам се да се идеја о повратку Турске на Балкан поново *историјски рециклира*? (*Геополитика*, јануар 2014)

Организација која ефикасно ради на остварењу једне идеје или читавог скупа поима се и исказује као *машинерија*.

Огромна је, огромна, та *масонска машинерија* од Вашингтона до Истанбула... (НИН, 20.2.2014).

Посебно је креативан пример у коме се нова и оригинална идеја која настаје као резултат намерног напора групе људи концептуализује као *хеликоптер*.

„Шеф опет тражи *хеликоптер*“, наводно је гласила Анђелковићева реченица кад врх странке креативно-маркетиншки осмисли идеју коју треба „спустити“ међу грађане, упркос немогућим условима. (*Данас*, 4.2.2014)

Идеја се разуме и као аутомобил, при чему квалитет њеног излагања одговара квалитету робне марке аутомобила.

Насловна страна новогодишњег троброја „Политике” је „мерцедес” луцидности, мудрости и порука истине. (*Политика*, 9.1.2014)

У корпусу смо идентификовали 45 примера у којима се појмовни домен идеје разумева помоћу домена машине, што представља 5,6% од укупног броја примера.

Учили смо, иако на малом броју примера (укупно 4, што представља 0,5%), да изворни домен машине структурира још један домен сродан домену скупа идеја – домен расправе. Изношење аргумената или анализа поима се као *обрада* теме, а оповргавање појединих тврдњи као њихово *демонтирање*.

Морамо ову тему још мало *обрадити*. (*Нови магазин*, 9.1.2014); ... ставку по ставку, уз помоћ одговарајућих стручњака *демонтирао* десет најчешћих „аргумената” против геј бракова. (*НИН*, 28.11.2013)

Расправа се поима и као воз, па се бављење неважним аспектима теме исказује као усмеравање расправе на *споредан колосек*.

... покушавају да нам скрену пажњу са суштине мањкавости и да расправу *усмере на споредан колосек*. (*НИН*, 12.12.2013)

3.2. Домен: поглед на свет

У корпусу смо нашли потврде да се поглед на свет, као скуп веровања о животу, универзуму и човековом месту у њему, структурира помоћу појмова из изворног домена машине. Сам универзум се, тако, поима као *машина* код које је могуће остварити рад помоћу *полуга* и *механизма*.

„За мене, универзум је само једна велика *машина* која никада није настала и која никада неће нестати... Човек, као и универзум, је само *машина*... (*Данас*, 15–16.3.2014); Свестан сам да човек на власти порасте сам у себи, да добије такву снагу да и без одговарајуће *полуге* може да преврне свет (*Данас*, 13.2.2014); ... чак и када би заиста постојао скривени *механизам* којим планете и сазвежђа утичу на живот појединца. (*Време*, 26.12.2013)

Стварност и будућност се поимају као индустријски производи (што се у корпусу реализовало синтагмама *творница стварности* и *Made in Europe*), а проток времена као механичко кретање точка.

... који је на чело највеће домаће *творнице стварности* (ХРТ-а, прим. аут.) постављен ... (*Данас*, 1–2. 3. 2014); Будућност *Made in Europe* (*НИН*, 13.2.2014); ... а *точак* у историји никад се не враћа, па не може ни овог пута. (*Данас*, 4.2.2014)

Код оваквог, механицистичког погледа на свет и људска душа се може конструисати, као у доњем примеру.

Стаљин је писце совјетске ере називао *инжењерима* људске душе. (*Данас*, 18.11.2013)

Утврдили смо да домен машине структурира домен погледа на свет у укупно 16 примера, што представља 2% нашег корпуса.

3.3. Домен стваралаштва и међуљудске комуникације

Како смо већ напоменули, у корпусу смо учили да лексеме из изворног домена машине метафорички проширују значења и на неке домене који не спадају у скуп Кевечешових апстрактних сложених система (Кевечеш 2010). Један од њих је и појмовни домен човека. У ранијем истраживању (Грујић 2014) детаљно смо изложили метафоричку концептуализацију домена човека помоћу домена машине. Показали смо како се помоћу метафоре ЧОВЕК ЈЕ МАШИНА поимају и психолошки и биолошки аспект људског бића (укључујући и физичке активности). Стога ћемо се овде задржати на налазима који се тичу неких других, сродних, аспеката: човекових вештина, стваралаштва и међуљудске комуникације.

Поједине вештине и способности поимају се као *алати* док се стваралаштво концептуализује као *производња*.

... увлачи глумца у истински узане глумачке трасе и не оставља му много *алата* на које би могао да се ослони... (*Данас*, 14–15.12.2013); ... песник не може бити само пуки *технолог* који прави свој „*производ*” по унапред утврђеном рецепту. (*Данас*, 18.2.2014); Свеједно, *планском производњом нота* нису одушевљени. (*НИН*, 6.2.2014)

У концептуализацији стваралаштва као производње, стваралац одговара *технологу*, као што смо видели горе, или *произвођачу*, дело *производу*, а настанак великог броја дела у кратком року одговара *хиперпродукцији* или *итанцовању*. Дела изузетног квалитета описују се као *вансеријска*.

Био *произвођач музике* име или не, убудуће ће бити под строжим уличним надзором. (*НИН*, 6.2.2014); Онда долазите до сумануте бројке од преко 1,5 милиона евра по премијери када узмете *завршни производ*. (*Нови магазин*, 23.1.2014); Да ли те издавачи, читаоци, или ти сам себе тераш на такву *хиперпродукцију*? (*Данас*, 15–17.2.2014); Веома је лоша појава да се појединци домогну позиције главног уредника часописа да би затим *итанцовали радове* у сваком броју – свакој свесци... (*Политика*, 9.1.2014); ... да најбоља, најсветлија, у сваком смислу *вансеријска* остварења, она постигнућа овдашњег ума и дела овдашњих руку која апсолутно искачу из оквира... (*Данас*, 18.2.2014)

Напоменимо да се и сам човек поима као производ: процеса образовања, друштвених околности, медија.

... фалш *производња пи-ар „експерата”* и *менаџера* се захуктава и по сеоским чатмарама (*НИН*, 12.12.2013); ... па су тако и Лепа Брена и Горан Бреговић (...) и сами *производи* али делом и креатори некадашње СФРЈ стварности (*Недељник*, 26.12.2013); Друштвени амбијент и околности које су *произвеле* одговарајућу музику (*Недељник*,

26.12.2013); Медији су главни промотери такве *технологије* развоја психе. (Данас, 8-9.2.2014); Ствари ће постати јасније када и ми сами постанемо предмет на коме ће радити иста *индустрија свести*. (*Геополитика*, јануар 2014)

Кад је реч о међуљудској комуникацији, забележили смо примере у којима се ова поистовећује са везом између два уређаја: компјутера, телефона или електрична апарата. При том се способност комуникације исказује као *капацитет* датог уређаја, а неразумевање као *кратак спој* или *курилулус*.

Овде је реч само о томе ко има бољи *линк* са Вучићем. Пајтић има *капацитет* да се договара, док је Ђилас тај ресурс потрошио. (*НИН*, 23.1.2014); ... коју, после неколико *кратких спојева на вези* с Русијом, председнички протокол није уврстио на листу говорника на отварању Јужног тока. (*НИН*, 12.12.2013); ... упркос начину на који се представља, као Трансформеру одана и привржена до *курилулуса* који само што није избио. (*Данас*, 10.01.2014)

Појединачни (у нашем случају неистинити) искази концептуализују се као индустријски производи, што се у корпусу реализовало као *производња/фабриковање лажи*.

Та *производња лажи* ће се после назвати „паблик рилејшнс”. (*Геополитика*, јануар 2014); ... након што се дознало да је *фабриковао* лажи о политичким противницима. (*НИН*, 12.12.2013); ... у тако нерегулисаним односима можете *исфабриковати* кривичну одговорност за прекршају. (*НИН*, 27.3.2014)

У складу са овом концептуализацијом комуникације су и примери у којима се једно неизбежно савремено средство комуникације поима као део машине (*мотор, вентил*) или читава фабрика.

Интернет (...) био је *мотор* који је раширио идеју овог Канађанина светом. А како сваком *мотору треба гориво*, у случају Free Children, испоставиће се да су то друштвене мреже. (*Данас*, 1-2.2.2014); Једноставно, интернет је сјајан *вентил* – или вентилација – за све најбоље и најгоре људске страсти. (*Данас*, 16-17.11.2013); Мислим да коментаре треба оставити само на текстовима из дневнополитичких дешавања, као што се *фабрике* опремају *технологијом* која загађење своди на узан, строго дефинисан простор. (*Политика*, 13.12.2013)

Учили смо да се домен машине користи за структурирање домена човековог стваралаштва у 31 (3,875%), а комуникације у 20 (2,5%) примера. Када томе додамо примере у којима је овај домен употребљен за разумевање човекове психологије, физиологије и физичких активности, долазимо до броја од 204 примера у којима је појмовни домен човека структуриран помоћу домена машине, што представља 25,5% корпуса.

Анализа примера у овом одељку указује да се изворном домену машина прибегава онда када је потребно објаснити човеков положај у универзуму и начин на који функционише људски дух: како обрађује податке, како ствара уметничка и научна дела и комуницира. На овај механички начин се, уз то, процењује и квалитет појединих идеја те разумева њихова смена односно

нестанак. Изложени примери нас наводе на закључак да се машинска ефикасност и стабилност рада приписују као пожељна својства појмовним доменима човека, погледа на свет и идеје.

4. ЗАКЉУЧАК

Пратећи језичке реализације метафоре МАШИНЕ у дискурсу писаних медија на српском језику у периоду од шест месеци, утврдили смо да се помоћу изворног домена машине структурирају следећи циљни домени: домен друштва, друштвене организације (укључујући и политичке и привредне организације), власти, политичког система, економског система, идеје, расправе, погледа на свет и човека (укључујући и такве аспекте као што су стваралаштво и међуљудска комуникација).

Шест од девет горенаведених домена припада раније поменутом Кевечешовом скупу сложених апстрактних система (Кевечеш 2010): домен друштва, друштвене организације, власти, политичког система, економског система и погледа на свет. У нашем истраживању није било потврде да се у дискурсу писаних медија на српском језику домени теорије и каријере, које Кевечеш такође убраја у сложене апстрактне системе, поимају помоћу изворног домена машине. Претпостављајући да су природа и обим нашег корпуса разлог томе, сматрамо да је ово неподударање потребно додатно истражити у будућности.

Три циљна домена које смо у овом истраживању идентификовали нису наведена код Кевечеша: домен идеје, расправе и човека. Овај налаз указује на то да попис појмовних домена које структурира метафора МАШИНЕ није коначан и да би даље проучавање могло дати још потпуније резултате.

Што се тиче учесталости, наши налази указују на то да се од свих идентификованих циљних домена друштвена организација убедљиво најчешће поима помоћу домена машине. Од 800 примера анализираних за потребе овог истраживања, 376 исказа (односно 47%) тицало се неке врсте друштвене организације: политичке, привредне, војне, полицијске, обавештајне, образовне, медијске или спортске.

На другом месту по учесталости употребе метафоре МАШИНЕ налази се појмовни домен човека (укључујући и стваралаштво и међуљудску комуникацију), за који смо нашли 204 потврде, што представља 25,5% корпуса.

За њим долазе домени власти и друштва који су заступљени у скоро подједнакој мери са по 56 (7%) односно 52 (6,5%) потврде у корпусу. Слична је и заступљеност домена идеје, који је идентификован код 45 примера (5,625%). На шестом и седмом месту налазе се домени политичког и економског система са 26 и 21 примером (3,25 и 2, 625%).

Најређе присутни домени били су поглед на свет (16 потврда, односно 2%) и расправа (4 потврде, односно 0,5%).

Још једном напомињемо да за тврдњу да се циљни домени теорије и каријере поимају помоћу изворног домена машине није било ниједне потврде у овом корпусу.

Како нам обим овог рада није дозволио да се овде позабавимо врло важним питањем идеолошке функције метафоре МАШИНЕ у писању медија на српском језику, ту тему остављамо за нека будућа истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

- Deignan 2008:** Deignan, A. Corpus linguistics and metaphor. In *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, R. Gibbs, ed., 280–295. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs 2008:** Gibbs, R. Metaphor and thought: the state of the art. In *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, R. Gibbs, ed., 3–17. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goatley 2007:** Goatley, A. *Washing the Brain – Metaphor and Hidden Ideology*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Grady 2007:** Grady, J. Metaphor. In *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, D. Geeraerts, H. Cuyckens, eds., 188–213. New York: Oxford University Press.
- Грујић 2014:** Грујић, Т. Метафоричка концептуализација домена друштвене организације и човека помоћу изворног домена машине. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVII/1, 199–214.
- Kövecses 2010:** Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: OUP.
- Lakoff-Johnson 2003:** Lakoff, G., M. Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pragglejaz Group. 2007. MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol* 22, 1–39.

ИЗВОРИ

Данас 31.10.2013 – 1.4.2014.

Политика 29.11.2013 – 13.12.2013, 21.12.2013 – 1-2.1.2014, 9.1.2014., 26.1.2014 – 24.2.2014.

НИН 31.10.2013 – 27.3.2014.

Нови магазин 9.1.2014, 23.1.2014., 3.4.2014.

Геополитика јануар – април 2014.

Недељник 26.12.2013.

Време 26.12.2013.

MACHINE METAPHOR IN SERBIAN MEDIA DISCOURSE

Summary

This paper explores the scope of machine metaphor in the discourse of Serbian print media using conceptual metaphor theory as defined within the theoretical framework of cognitive linguistics. Our research has established that MACHINE is used as the source domain in metaphorical conceptualization of the following target domains: society, social organization, humans, government, political and economic systems, ideas, worldview and argument. The findings suggest that the source domain of machines is most frequently used to conceptualize the functioning of social organizations and human beings.

*Tatjana Grujić
Jelena Danilović Jeremić*